

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сухомлинський В.О. Щоб душі не ржавіли // Вибрані твори в 5 т. – Т.5. – К., 1980. – С. 139.
2. Сухомлинський В.О. Щоб душа не була пустою // Вибрані твори в 5 т. – Т.5. – К., 1980. – С.258-259.
3. Бех І.Д. Педагогіка сердечності В.О.Сухомлинського // Науковий вісник Миколаївського державного університету. Педагогічні науки. Зб. наук. пр. Випуск 8. – Миколаїв: МДУ, 2004. – С. 18.
4. Поніманська Т.І. Педагог як співавтор духовного простору дитини у системі гуманістичного виховання В.О.Сухомлинського.

УДК 37. 034

Ж.І. Власюк

ВИХОВАННЯ ПОЧУТТЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА: ДІАЛОГ З В. О. СУХОМЛИНСЬКИМ

У статті розглядається питання про виховання почуття справедливості молодших школярів, як невід'ємної складової морального виховання. Така актуальність продиктована не тільки реаліями сьогодення, справедливість була і залишається непорушною основою морального переконання особистості, яка закладається в ранньому дитинстві, про що писав у своїх працях В. О. Сухомлинський.

The article deals with the education of younger students a sense of justice as an integral component of moral education. Such urgency dictated not only the realities of today, justice has been and remains a firm foundation of moral conviction personality that foundation in early childhood, which wrote in its work V.A. Suhomlinsko.

Питання духовно-морального виховання дітей завжди було і залишається одним із ключових проблем педагогіки, що стоять перед суспільством. З огляду на це, йдеться про необхідність формування в особистості загальнолюдських моральних якостей. Свого часу, пріоритет у своїй педагогічній системі В. О. Сухомлинський приділяв проблемі формування загальнолюдських цінностей особистості, які повинні базуватися на почутті справедливості. Метою даної статті є розгляд почуття справедливості молодших школярів як складової морального виховання особистості в сучасних умовах розвитку суспільства.

Слід зазначити, що моральні почуття належать до вищих почуттів, виходячи від категорії моралі, вони виникають в наслідок усвідомлення й соціальних явищ та подій. Моральні почуття дитини відображаються у ставленні як до інших людей, так до самої себе. Це почуття гуманності, любові, справедливості, доброзичливості, співчуття, чуйності. Моральні почуття пов'язані з певними нормами поведінки, визначеними в оточенні дитини. Між почуттями і діяльністю молодшого школяра існує певний зв'язок, різні види діяльності дитини стають джерелом її почуттів.

Василь Олександрович Сухомлинський одним із перших у педагогіці свого часу розробив гуманістичні традиції вітчизняної та світової педагогічної думки. У своїй роботі “Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості” він пише про те, що “кожна людина вже в роки дитинства й особливо в отрочество та ранній юності повинна осягти щастя повноти свого духовного життя, радість праці та творчості” [6: 373]. Вихідною позицією педагогічного світогляду В. О. Сухомлинського було завдання виховання у дитини особистого ставлення до навколишньої дійсності, розуміння своєї справи і відповідальності перед рідними, товаришами й суспільством і, що головне, перед власною совістю.

Проблемі формування загальнолюдських норм моральності велику увагу В. О. Сухомлинський приділяв у молодшому шкільному віці: “Саме в молодшому віці, коли

душа дуже піддатлива до емоційних впливів, ми розкриваємо перед дітьми загальнолюдські норми моральності, вчимо їх азбуки моралі...” [12: 93]. “У молодшому шкільному віці, продовжує вчений, вже закладаються основи моральних почуттів. Такі поняття, як добро й зло, справедливість і несправедливість, правда й брехня, щирість і лицемірство, вірність і зрадливість, що усвідомлюються в цьому віці, в образі яскравих картин та уявлень, лишаються в емоційній пам’яті на все життя...” [14: 146]. Головною здатністю для молодшого шкільного віку, на його погляд, є здатність до співпереживання, чутливості до чужого болю, милосердя та доброти.

Пріоритет у своїй педагогічній системі Василь Олександрович приділяв моральному вихованню, яке повинно базуватися на почутті справедливості. У свою чергу, спираючись на теоретичне дослідження даної категорії, почуття справедливості молодших школярів ми розуміємо як об’єктивне, неупереджене ставлення до себе та оточуючих, що відображається у здатності поважати та зберігати свободу інших людей, це особливе новоутворення, що регулює високоморальні уявлення людини та її дії. Це почуття виявляється тоді, коли дитина поважає права інших, активно і вільно виконує свої зобов’язання, правильно визначає те, в чому одна людина відчуває потребу, більше, ніж інші. Справедливість стимулює особисту активність, рішучість, самостійність, тісно пов’язується з чесністю, правдивістю, принциповістю, вимогливістю, добросовісністю і щирою відкритістю.

Справедливість ушляхетнює серце дитини, несправедливість робить його грубим, породжує жорстокість. З переживання радості справедливості починається гармонія між внутрішнім світом людини та світом, який оточує її. Справедливість має чудову властивість – відкривати дитині очі і серце на красу. Несправедливість – немов охоплює юне серце льодяним панциром, і воно стає глухим до краси. Від того, що панує в сім’ї та школі – справедливість або несправедливість, залежить душевний стан дитини, взаємодії його внутрішнього світу з людьми, які живуть поруч і входять в його життя. Душевний стан – це глибоко особиста емоційна оцінка вчинків, які в тій чи іншій мірі зачіпають особистість дитини. Справедливість народжує внутрішній духовний світ, який можна охарактеризувати словами: людина з відкритим, чуйним серцем, здатна відгукнутися на найтонші рухи духовного життя іншої людини. Краса навколишнього світу є для такого серця могутнім джерелом віри в добро. Несправедливість породжує емоційну та естетичну товстошкірість.... [11: 164].

Аналіз багатогранної педагогічної творчості великого вченого свідчить про те, що процес розвитку почуття справедливості здійснюється переважно шляхом безпосереднього впливу на емоційну сферу дитини через її актуалізацію. Під актуалізацією емоційної сфери розуміється процес, у результаті якого норми справедливої поведінки стають актуальними, особистісно-значимими для індивіда не лише на раціональному, але й на емоційно-ціннісному рівнях. Актуалізувати емоційну сферу – значить створити обставини, за яких загострюється сприйняття справедливої ідеї або вчинку.

На думку В. О. Сухомлинського процес формування почуття справедливості будується на внутрішніх властивостях людини, коли вона свідомо приймає рішення відносно своїх дій та оцінювання дій інших людей з позиції совісті та істини. Як домогатися того, щоб діти, побачивши горе іншої людини, подумки ставили себе на її місце, щоб яскрава думка пробуджувала яскраві почуття? Щоб особистість маленької дитини як би зливалася з особистістю людини, в житті якої – страждання, щоб у людини, яка переживає горе, дитина бачила і відчувала саму себе? [8: 10, 203]. Василь Олександрович навчав: “Ти побачив, що на твоїх очах відбувається несправедливість, обман, приниження людської гідності і т. п., в твоєму серці зайнялися обурення, тобі хочеться втрутитися, довести чи відновити правду..., а глузд підказує тобі: не втручатися, це не твоя справа. Знай, що це голос боягузтва. Роби так, як тобі підказує перше спонукання – почуття, голос совісті, воно, зазвичай, буває самим благородним. Холодне, розсудливе ставлення до зла, несправедливості, безчестя може зробити з тебе байдужу, безсердечну людину. Не виступай з критикою недоліків товариша перед колективом, якщо перед цим ти не сказав товаришу про його недоліки наодинці, не

намагався переконати його, що він неправий. Якщо тобі вдалося його переконати, критика теж не потрібна, вона перетвориться в порожні балачки. Якщо ти почув які-небудь слова про людину, вчинок, події, не повторюй ці слова, як папуга, подумай про те, що ти почув. Про все май свою думку, на все – свій погляд. Але якщо ти переконався, що інші говорять правильно, підтримуй їх думку, відстоюй її” [8: 6, 14].

У свій час Василь Олександрович розмірковував і про “специфіку методичних заходів виховної роботи з молодшим дітьми: донести до їх свідомості важливу суспільну, моральну ідею, активізувати їхню думку і моральні почуття насамперед через вплив на почуття, продовжуючи свою думку, вчений зазначив, що: “справжнє виховання в тому, що, пізнаючи моральну красу, добро, справедливість, людина починає бачити себе, починає міряти себе найвищою міркою моральності...” [12: 188].

Одним із значних методів формування почуття справедливості у молодших школярів В.О. Сухомлинський вважав виховання за допомогою казки, він розумів велику перевагу жанру казки в початковій школі: “З казки бере дитина перші уявлення про справедливість і несправедливість... Казка для маленьких дітей – це не просто розповідь про фантастичні події; це – цілий світ, в якому дитина живе, бореться, протиставляє злу свою добру волю” [13: 178 – 179].

Роль вчителя у вихованні справедливості є неперевершеною, бо саме вчителю належить робота навчити своїх вихованців бути справедливими та правдивими, на власному прикладі вчитель через слова і дії пояснює ці поняття, а якщо слова вчителя розходяться з ділом – це приводить до недовіри учня до вчителя і говорити про виховні засоби вже не доречно. Справедливість – це основа довіри дитини до вихователя. Так свого часу В.О. Сухомлинський писав: “Манія несправедливих образ та переслідувань – дуже небезпечне захворювання – зустрічається значно рідше, ніж імпульсивність. Глибоко переживши один раз потрясіння від несправедливої образи, дитина починає бачити несправедливість у всьому... Чим довше страждає дитина цією хворобою, тим більш ослаблюється її воля. Готуючись до уроків, дитина більш думає не про зміст матеріалу, а про те, як її викличе учитель, як він стане придиратися до її відповіді. У дитини, підданого манії несправедливої образи та переслідувань, народжується и поступово розвивається почуття ненависті не тільки до вчителя, а й взагалі до всього, що пов’язано із школою. Вона придумує різні причини, щоб залишитися вдома” [9: 153]. Автор продовжує: “Вихователь тільки тоді є сіячем розумного, доброго, вічного, коли він правильно оцінює найтонші пориви душі, думки, наміри, прагнення. Правильне бачення добра і зла – основа справедливості, а виховання саме тоді перестає бути вихованням, коли дитина відчуває, що з нею поведися несправедливо. Несправедливість породжує образу і обурення, підлість і лицемірство” [12: 206].

Таким чином, можна зробити висновок, що виховання почуття справедливості як невід’ємної складової морального розвитку молодших школярів є пріоритетним завданням сучасних педагогів, яке було і на сьогодні залишається актуальним. Про це свідчать геніальні праці великого педагога-новатора Василя Олександровича Сухомлинського.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Наумов Н. Д. Философско-педагогические идеи В. А. Сухомлинского и их развитие во второй половине XX столетия //София: Рукописный журнал Общества ревнителей русской философии. – 2002. – № 5.
2. Сахаров В.А. В.А.Сухомлинский и современность: К 85-летию со дня рождения педагога-гуманиста // Начальная школа. – 2002. – № 9. – С.20-22.
3. Соловейчик С.Л. Вечная радость: Очерки жизни и школы. – М.: Педагогика, 1986. – 370с.
4. Соловков И.А. Выдающийся педагог В.А.Сухомлинский: К 80-летию со дня рождения // Начальная школа. – 1998. – № 9. – С. 3-8.
5. Сухомлинский В.А. Дума о человеке. – М.: Госполитиздат, 1963.
6. Сухомлинский В. А. Проблемы воспитания всесторонне развитой личности // История педагогики в России. – М., 1999. – С. 373.

7. Сухомлинский В.А. Как воспитать настоящего человека. – М.: Педагогика, 1989.
8. Сухомлинский В.А. О воспитании. – М.: Политиздат, 1973.
9. Сухомлинский В.А. О воспитании / Сост. и авт. вступ. очерков С. Соловейчик. – 4-е изд. – М.: Политиздат, 1982. – 270 с.
10. Сухомлинский В.А. Павлышская средняя школа. – М., 1979.
11. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. – Киев: Радянська школа, 1974 г. – 288 с.
12. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. Т. 1. К., “Рад школа”, 1976.
13. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. Т. 3. К., “Рад школа”, 1977.
14. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. Т.4. К., “Рад школа”, 1977.

УДК 37.034

О.В. Волошина

ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розкриті особливості підліткового віку; аналізуються цінності морального виховання підлітків у сучасних умовах.

The article opened especially adolescence; analyzed values of moral education of adolescents in modern conditions.

В епоху кардинальних змін, що відбуваються в суспільстві, в умовах загальної економічної й соціальної кризи, коли здійснюється переоцінка цінностей, як ніколи потрібна високоморальна особистість.

Найбільш відповідальним періодом для морального становлення особистості є підлітковий вік. Саме в цей час відбувається формування моральної свідомості, почуттів, поведінки, власного світогляду, нагромадження життєвого й інтелектуального досвіду. Це час самопізнання й самовизначення, виявлення моральних цінностей, ідеалів. У цей період необхідно допомогти підліткам знайти моральні пріоритети, сприяти формуванню власних моральних переконань. Складність рішення цієї проблеми пов'язана з відсутністю ідеологічних настанов, з швидкою зміною моральних орієнтирів, неясними ідеалами, без яких виховання, як цілеспрямований процес, існувати не може.

Мета статті полягає у визначенні особливостей морального виховання підлітків у сучасних умовах.

Питаннями морального виховання підлітків у різні періоди займалися вчені: В. Сухомлинський, І. Бех, О. Богданова, З. Васильєва, Д. Грішин, Г.Коджаспірова, І. Кон, Б. Лихачов, І. Варламова, К. Чорна, М. Яновська.

В «Енциклопедії освіти» поняття «моральне виховання» розглядається як цілеспрямований процес оволодіння дітьми моральними категоріями, цінностями, принципами, ідеалами, виробленими людством і прийнятими суспільством на рівні власних переконань, дотримання їх як звичних форм особистої поведінки [2: 523].

Моральне виховання підлітків – складний і багатогранний процес. Підлітковий період характеризується фізіологічними змінами, пов'язаними із статевим дозріванням і входженням у доросле життя. Для оптимізації процесу морального виховання необхідне знання їхніх вікових особливостей.

У традиційній психології існують різні варіанти визначення провідної діяльності в підлітковому віці. Д.Ельконін виділяв інтимно-особистісне спілкування, Д.Фельдштейн – суспільно-корисну діяльність в усіх її формах (трудова, суспільно-організаційна, художня, спортивна, навчальна), В.Давидов – суспільно-значущу діяльність. М.Каган наголошує, що для цього періоду провідною є ціннісно-орієнтаційна діяльність свідомості, пошук сенсу життя, самостійне визначення моральних, політичних і естетичних ідеалів тощо. Зауважимо,